

Ірина Зінків
(Львів)

НОВИЙ ПОГЛЯД НА ПОХОДЖЕННЯ ТЕРМІНА «КОБЗА»

У розвідці здійснено спробу етимологізації терміна «кобза» з давньоіранських мов (пехлевійського діалекту й дигорського діалекту скіфської), пов'язаного з давньоукраїнським ритуальним інструментом під цією ж назвою. Простежено зв'язок терміна з релігійно-сакральною атрибутикою східнослов'янських язичницьких ритуалів. Доведено ритуальну функцію інструмента і зв'язок його назви з іншою ритуальною атрибутикою (сакральною чашею та верхнім одягом давніх жерців-кобників).

Ключові слова: кобза, походження лексеми, ритуал.

The article «A new outlook on the origin of the term “kobza”» takes an attempt to etymologize the term «kobza» associated with the ritual of old tool that name from the Old-Iranian languages (Pahlevian dialect and Digorian dialect of Scythian). I link this lexeme with the East Slavonian pagan priests' (kobnyk). Ritual clothing and other ritual's attributes (sacred cup, musical instrument) too.

Keywords: kobza, the origin of tokens, ritual.

В статті предпринята попытка етимологізації терміна «кобза» з древнеіранських мов (пахлевійського діалекта і дигорського діалекта скіфського мови), пов'язаного з древнім українським інструментом з аналогічним назвою. Указано на зв'язок терміна з релігійно-сакральною атрибутикою східнослов'янських язичницьких ритуалів. Доказано ритуальну функцію інструмента і зв'язок його назви з іншою ритуальною атрибутикою (сакральною чашею, верхнім одягом язичницьких жерців-кобників).

Ключевые слова: кобза, происхождение лексемы, ритуал.

Проблема походження і семантики терміна «кобза» дотепер залишається не вирішеною, хоча із часів Г. Хоткевича, а особливо впродовж останніх десятиліть, здійснено чимало спроб його інтерпретації. Як відомо, термін ужито на означення назви давнього традиційного українського музичного інструмента. В органології віддавна закорінилася думка, що вищеназаний термін – не український, а запозичений.

Перша спроба інтерпретації терміна здійснена видатним російським органологом О. Фамінциним (1891), фундатором порівняльної органології в східнослов'янському просторі, який, указуючи на синонімічність уживання термінів «кобза» і «бандура» в українській лексиці, уважав їх іноземними, кожен з яких походить з «діаметрально протилежних центрів» – східного і західного [22, с. 403]. «Двоїстість назви інструмента (кобза-бандура) могла виникнути внаслідок заміщення старовинного інструмента (кобзи) більш удосконаленим новим <...> – бандурою та перенесенням на неї

старої назви», – дійшов висновку вчений [22, с. 402]. З'ясовуючи, яка з двох назв є давнішою, автор докладно опрацював функціонування обох лексем у давніх історичних, писемних, літературних джерелах та в практиці українського народного музикування. Однак, за історичними джерелами, ще в давньогрецькій органіці прототипами цих термінів, яких уживали на означення струнних музичних інструментів «кобуз» і «пандуріон», послуговувались як синонімами, що засвідчує грецький (візантійський) трактат з алхімії кінця VII ст. [26, s. 298].

Опираючись на середньовічний латино-половецький словник «Codex cumanicus» (1303), де міститься гасло «cobus»¹ як назва музичного інструмента, автор констатував, що термін «кобза» українці запозичили від тюркомовних народів. Раніше за О. Фамінцина це припущення висловив Д. Яворницький, який уважав, що сам інструмент та його назву українські козаки запозичили із Середньої Азії [25, с. 282]. М. Фіндейзен, розвиваючи думку історика, припустив: «Козаки могли вивести із своїх походів назву кобзи як

позначення музичного інструмента взагалі» [24, с. 227]. Він також уважав, що татарське слово «кобиз» означає будь-який музичний інструмент і не обов'язково струнний [24, с. 227]. Однак М. Фіндейзен не навів джерел, на основі яких дійшов власного висновку. Априорне припущення історика посприяло тому, що й наступні дослідники, які вивчали проблему походження інструмента, не намагалися дослідити генезу самого терміна. До прикладу, С. Грица вважає українську кобзу тюрко-татарським етнічним запозиченням. Дослідниця констатує: «...кобоз (кобиз) – примітивний [? – І. З.] інструмент із трьома струнами, який перейшов до козаків від татар, у супроводі якого, за історичними даними, виконувалися думові рецитації» [10, с. 18].

У «Словнику тюркських діалектів» В. Радлова (С.Пб., 1898) і «Давньотюркському словнику» (1969) термін «кобуз» / «кобиз» (у значенні «смичковий інструмент») має подібність до тюркських слів «коби», «ковук», що означають «порожній», «дупло», і «кобук» – «кора дерева» [12, с. 420, 451, 462]. Заслугує на увагу той факт, що в тюркських мовах етимологія термінів «кобуз» / «гопуз» / «кобиз» / «хомус» / «хомис» / «гапуз» / «кубиз», якими позначали музичні інструменти, відсутня. Тому тюркська етимологія лексеми «кобза» на означення струнного музичного інструмента не може бути визнана цілком задовільною. До прикладу, етимологія давньогрецької ліри, що мала назву «хелліс», зумовлена матеріалом, з якого, за легендою, виготовляли корпус інструмента, – панциром черепахи. Звідси й походить назва «хелліс», яка, у перекладі, означає «черепаха». У давньоіранському світі назви інструментам давали за подібністю до живих істот-тотемів – птахів, тварин (наприклад, лютня «барбат», з іранської мови, – «грудка качки»), за кількістю струн, наявних на інструменті («дугтар» – двострунник, «пянджтар» – п'ятиструнник), за особливостями його форми (іранська назва арфи «чанг» дослівно означає «кривий» або «гачок»).

У тюркських народів на означення довгошийкового лютнеподібного інструмента – танбура – існував термін «саз», який з тюркської мови переклали як «настроювати», «налаштувати» або «настроєний» [14, с. 75]. Проте в сучасній узбець-

кій мові інструмент, запозичений від давніх тюрків, давно вже втратив первісну етимологію і означає струнно-щипковий інструмент узагалі [7, с. 120]. Назва російського народного інструмента «балалайка» також сягає корінням давньотюркської лексики. Зокрема, у закавказьких курдів дотепер у деяких пісенних жанрах збереглися давні (ритуального походження) приспівки на кшталт «бала, бала, балалай» (функційно однорідні з українськими «шіді-ріді-дана» – «славлю тебе, вода»), які, вірогідно, пов'язані з уславленням якогось давнього племінного божества (ідола-«балбала»), утіленого, можливо, в антропоморфному абрисі інструмента балалайки, що додатково може вказувати на його східну генезу.

Яскравим прикладом утрати первісної етимології слугує назва персо-арабської лютні ал-уд. Відомо, що короткошийкову лютню араби запозичили з іранського світу, у ранньому середньовіччі (VII ст.) [8]. В іранців назва лютні «барбат», її форма нагадувала обриси качки (водоплаваючого птаха). В іранському світі цей образ мав глибоке сакральне значення і уособлював зв'язок трьох зон Усесвіту (світу богів, людей і предків). Арабській культурний світ, запозичивши барбат від давніх іранців, дав йому свою назву, яка вже не була пов'язана з первісною сакральною семантикою, – «ал-уд», що означає «дерево», тобто інструмент, виготовлений з деревини [7, с. 84; 8, с. 205].

Якщо пристати на думку, що термін «кобуз» / «кобиз» походить від тюркського «кобук», тоді потрібно погодитися також із тим фактом, що або сам інструмент (корпус), або його окремі частини виготовляли з нетривкого матеріалу, наприклад, з кори дерева.

Узбецький поет першої половини XV ст. Ахмаді, описуючи кобуз, зазначив, що він «закриває своє обличчя шкірою», тобто має шкіряну деку [7, с. 123]. Ахмаді порівнював також кобуз із чаруком – взуттям, виготовленим із грубої сирової шкіри. Це порівняння цілком збігається з виглядом смичкового кобуза казахів і подібного до нього кияка киргизів.

Сучасні традиційні інструменти тюркомовних народів Середньої Азії – киргизський комуз, хакаський хомис, алтайський кобиз – належать до щипкових довгошийкових лютень, що мають як шкіря-

ну, так і дерев'яну деку. Отже, шукати первісної етимології назви «кобуз» / «кобиз» / «хомус» від тюркського «кобук» або «коби» / «ковук» видається мало-переконливим. Імовірніше припустити, що термін «кобуз», як і позначуваний ним музичний інструмент, тюрки могли запозичити з іншого етнічного середовища – з давньоіранського, з яким перші мали довготривалі й тісні історико-культурні контакти (на своїй прабатьківщині, Алтаї, і в пізнішу добу). Правочинність цієї гіпотези підтверджена ареалом поширення термінів «кобуз» / «комуз» / «хомуз» територією Північно-Східної Азії (сучасні землі Казахстану, Киргизії, Монголії, Алтаю, Туви, які ще в I тис. до н. е. входили до ареалу розселення іраномовних осілих і кочових племен). У зв'язку із цим варто зазначити, що в тюркомовних казахів і киргизів народних співців ще дотепер називають іранським словом «акин», первісне значення якого – духовна особа, жрець, учитель [3].

На підтвердження гіпотези про іранське коріння лексеми «кобиз» / «кобуз» подаємо цікавий факт ірано-тюркського лексичного симбіозу, виявлений у назві інструмента домра – «думбрак» / «домбра». Цей інструмент розповсюджений серед народів Середньої Азії та Поволжя, тобто на тих територіях, які в давнину заселяли іраномовні скіфи й саки. Назва інструмента походить від синтезу двох іранських слів, які означають «курдюк (хвіст) ягняти» [9, с. 111], або жировий мішок під хвостом вівці [12, с. 356]. Видовжено-овальний корпус домри за абрисом справді нагадує хвіст вівці. Варто зазначити, що ця тварина в іраномовному світі належала до найсакральніших символів і означала «Фарн (Хварно)» – найвище сяйво, благо, царську владу, могутність [17; 18, с. 11, 43].

Ураховуючи багатотисячолітні культурно-історичні взаємозв'язки і впливи іранської культури на тюркомовні народи, розкриття етимології терміна «кобуз» потрібно шукати в давньоіранських і, глибоше, в індоєвропейських лексичних джерелах. В індоєвропейських мовах слово «коб» часто пов'язане з носіями імен царських династій і представників культу (жреців). В іраномовних кімерійців один із представників царської династії мав ім'я Коб [6, с. 80]. У тексті рунічного язич-

ницького документа зі Старої Ладogi ім'я Коб мала духовна особа, жрець культу Перуна [21, с. 50].

У мові іраномовних осетинів, зокрема в її найдавнішому, дигорському, діалекті, збереглося чимало слів скіфо-сармато-аланського часу, серед яких – слово «k'ubus» / «k'obos» / «k'abuz», що означає «виступ», «гуля», «наріст», «опуклість» [1, с. 615]. Воно, як і інші слова подібного звукового типу, на думку В. Абаєва, виникло на основі звукової символіки; його розглядають разом зі словами «tymbul» і «k'orr», що означають «округлий», «дерев'яна чаша», «коробка». Наведені давні іранські значення (залучені з дигорського діалекту) набагато ближчі до характеристики конструкції інструмента кобзи, опуклий корпус якого зазвичай видовбували зі шматка дерева або наросту на дереві («гулі»).

Однак залишається нез'ясованим питання: яким чином лексема «кобуз» / «кобиз» могла проникнути в слов'янський світ? Звернувшись до давньослов'янської лексики, знайдено однокореневі слова, які, очевидно, іранського походження. В іранських мовах корінь «kob/кор», у значенні «гуля», «виступ», «відросток на дереві», «дерев'яна чаша», «ківш (посудина)», має відповідники в латинській, болгарській, німецькій, англо-сакській, тюркській мовах [1, с. 636]. Наявність цього кореня в словах подібного звукового типу багатьох мов як індоєвропейської, так і тюркської та фіно-угорської сімей виявляє ідентичність значень для найменування округлих, порожнистих предметів (посудин, чаш). В. Абаєв подає також інші значення слова «k'orra» – головка птаха, і «k'ovos» – (округле) навершя для палиці [1, с. 635, 636]. У зв'язку із цим варто згадати значення давньослов'янського слова «кобъ», яке І. Срезневський трактував як «ворожіння за пташиним летом», «знамення», «чаклунство» [20, с. 1240]. В «Етимологічному словнику української мови» слово «коба» перекладено як «капюшон», «відлога», «верхній головний убір» [13, с. 475] (порівняймо з українським «капуза» – капюшон). Припускаємо, що давньослов'янське слово «кобъ» пов'язане з давньою назвою відлоги (капюшона, капузи) як частини верхнього одягу жрецької касты, можливо, збереженої в українській лексемі «кобеняк».

Показово, що в давньоіранських мовах та їхніх окремих діалектах (зокрема, пахлевійському) корінь «коб» також має значення «одягати», «надягати верхній одяг, плащ» [1, с. 615]², що додатково може вказувати на етимологічну спільність найменування ритуального інструмента з назвою специфічного верхнього одягу, яким, імовірно, користувалися жерці під час проведення ритуалу.

У «Волховнику», давньослов'янському збірнику забобонних прикмет, уміщена стаття під назвою «Птичи чарове», у якій подано опис обряду ворожіння за пташиним летом (кобники, які «чари деяку і коби зряху») [20, с. 1240]. В українській середньовічній іконографії збереглася мініатюра з Радзивіллового літопису 1071 року, на якій зображено волхва в білому довгополому ритуальному одязі зі широкою відлогою (капюшоном) [19, с. 301, рис. 3]. Можливо, ворожільний обряд на чолі з волхвом (кобником) супроводжувався певними ритуальними діями, рухами тіла (танцями) і грою на музичному інструменті. Адже слово, музика, танець, атрибутика обряду (чаша, ритуальний одяг, музичний інструмент) були складовими будь-якого давнього ритуалу [19, с. 301].

У церковнослов'янській мові збереглися слова «гобзніє», «гобезніє» в значенні «врожай», «достаток»; «гоб(ь) зати» – «вродити рясно, дозріти»; «гоб(ь) зь» – «щедрий на плоди, урожайний» [4, с. 238]. Слово «гобзованіє» та його похідні вміщені також у «Лексиконі словеноросському» Памви Беринди (1627) у значенні «ейфорія», «збагачення», «обиліє», «обфитность» [16, с. 26].

У «Велесовій книзі» знаходимо слово «гобзяншеті» (дошки 6 д, 18 б) у значенні «шанувати, берегти, збагачувати» [5, с. 304]. Це слово трапляється лише двічі і пов'язане з кастою жреців: «То бо жречіє о вьдъ сен гобзяншеті рькоста» («Наші жерці знання збагачувати закликають») (дошка 6 д) [5, с. 152, 36]. У тексті дошки 18 б ідеться: «о тех, якові гобзяхуть оны і се не імяхом молбітце і ряхом отва опре студніє а родніці іжеде вода живя теце і тамо волба іє» («Мовимо про тих [волхвів, жерців. – І. З.], хто збагачував нас. А зараз ми не маємо молілень і молимося біля криниць і джерел, де вода жива тече...») [5, с. 182, 79]. Тут значення слова

«гобзяншаті», фактично, має той самий корінь «коб / гоб» (за законами переходу $\kappa \rightarrow z, z \rightarrow \kappa$). Отже, корінь «коб» лежить в основі давніх слів-символів, які означають, в одному випадку, сакралізовані поняття (волхв-жрець, уславлення, моління, звеличування), в іншому, – атрибуту обрядів, тобто сакральні предмети (дерев'яні чаші, ковші, які в давнину застосовували в ритуалах, одяг з відлогою жерців і чашо-(ківшо)подібна форма корпусу струнного інструмента як атрибута поганських ритуалів – кобиза / кобуза / кобзи, корпус якого виготовляли за подібною до сакральних посудин технологією (методом видовбування)). Цікаво, що довбаний корпус старосвітської бандури на Полтавщині ще дотепер зберіг давню назву «ківш» [15, с. 38]. У цьому зв'язку варто згадати ще одне значення слова «ковуз», уміщене в «Словнику польської мови», у якому воно перекладено як «хижий птах з родини соколів» [27, с. 944]. В «Етимологічному словнику російської мови» М. Фасмера згаданий «кобец» – хижий птах (українською – кобець, польською – «ковієс», споріднене із середньовісньонімецьким *habech* – яструб [23, с. 267, 268]). Слово «кібець», у значенні «сокіл», «яструб», збереглося дотепер і в українській лексиці.

Як зауважив В. Даркевич, у «Слові о полку Ігоревім» використано типовий для українського і російського фольклору образ полювання сокола на лебедів: «віщі персти» Бояна, який грає на струнному інструменті, порівнюють із соколами (кібцями), а «живі струни» інструмента – зі зграєю лебедів [11, с. 324].

Дотепер достеменно невідомо, на якому саме інструменті грав віщий Боян – цитро(гусла), ліро-(гусла) чи лютнеподібному (кобза). Арабський посол-мандрівник Ібн Даства (Ібн Руста) під час відвідин середньовічного Києва (Куяба арабських джерел) у 922 році (тобто за шістьдесят шість років до офіційно прийнятої дати хрещення Київської Русі) зазначив, що жителі Куяби (поляни) мали одним з інструментів «танбур», тобто довгошийкову лютню, який у східних слов'ян на той час міг означати тільки один інструмент – протокобзу (однотипну з інструментами, зображеними на деяких народних картинах «Козак Мамай»). Можливо, це був давній ритуальний інструмент

східних слов'ян-язичників, який згаданий у давньоруських хроніках під назвою «песневецъ» [22], використовуваний для супроводу співу під час проведення певних обрядових дій.

У символічній ієрархії міфологічних образів давніх слов'ян «кобці» (соколи-яструби) займали найвищий щабель суспільної ієрархії, з ними порівнювали князів, видатних воїнів, а також музикантів-віщунів (боянів). Тут можна провести паралелі з верховним богом іранської релігії Папаєм, символом якого виступав орел, що сидить на верхівці Світового дерева, оберігаючи і захищаючи свою землю (вару). Верховного бога давньо-германської міфології Одина також символізував орел. У розвинених пантеонах усіх індоєвропейських релігій орел є семантичним еквівалентом бога-творця [18, с. 24]. Це дає підстави припустити, що назва музичного інструмента «кобза» могла бути пов'язана з давньослов'янськими атрибутами волхвування і могла зберегтися в народному інструментарії з тих часів. Можливо, саме із цих причин сакралізована назва інструмента з давнього язичницького ритуалу (опису якого не збереглося) спочатку потрапила в традиційне, народне, середовище, а сам інструмент стали незмінно вважати символічним атрибутом жрецької касты на українських народних картинах «Козак Мамай»: адже козак Мамай у народній пам'яті асоціювався не лише з охоронцем-захисником, але й з характерником (волхвом, чаклуном, кобником) – носієм давніх сакральних знань язичницького священницького середовища.

Кожна історична епоха висуває на роль ідеологічного символу-визначника своєї культури певний вид музичного інструментарію. На зміну ліроподібним інструментам раннього слов'янського середньовіччя, окрім гусел (збірної назви всіх струнних інструментів), прийшов лютнеподібний інструментарій (щипковий і смичковий), який міг успадкувати від історично більш раннього інструмента як його релігійно-ідеологічну функцію, так і, можливо, саму назву – кобза.

Отже, лексема «кобза» своїми витокami сягає періоду індоєвропейської єдності і через посередництво іранського світу збереглася в лексиці слов'ян, про що свідчить спільний корінь «коб / коп»

[6, с. 40]³. Відтак назва «кобза» не могла бути запозиченою українською лексикою з порівняно молодих тюркських мов (які самі зазнали величезного впливу давньоіранського культурного шару). Вона належить до категорії найдавніших сакралізованих слів-символів нашої культури, сприйнятих і адаптованих на українському ґрунті через північноіранський культурний світ, присутній на теренах Давньої України впродовж тисячоліть (кімерійці, скіфи, сармати, алани; черняхівська, салтово-маяцька археологічні культури).

Література

1. *Абаев В.* Историко-этимологический словарь осетинского языка. – М. ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1958. – Т. 1. – 655 с.
2. Академику Владимиру Александровичу Гордлевскому к его 70-летию. – М. : Изд-во восточной литературы, 1953. – С. 324–328.
3. Акин // Музыкальная энциклопедия. – М. : Сов. энциклопедия, 1973. – Т. 1. – С. 90.
4. *Біленька-Свистович Н. В., Рибак Н. Р.* Церковно-слов'янська мова // Н. В. Біленька-Свистович, Н. Р. Рибак. – К. : Криниця, 2000. – 334 с.
5. Велесова книга: Легенди. Міфи. Думи. Скрижалі буття українського народу (I тис. до н. д. – I тис. н. д.) / упорядкув., ритм. переклад, вступ. ст. Б. Яценка. – К. : Велесич, 1995. – 316 с.
6. *Виноградов В. Б.* Тайны минувших времен / В. Б. Виноградов. – М. : Наука, 1966. – 168 с.
7. *Вызго Т. С.* Музыкальные инструменты Средней Азии. Исторические очерки. – М. : Музыка, 1980. – 190 с.
8. *Вызго Т. С.* Афрасиабская лютня // Из истории искусства великого города (к 2500-летию Самарканда). – Ташкент : Изд-во литературы и искусств им. Гафура Гуляма, 1972. – С. 269–207.
9. *Вызго-Иванова И.* Специфика генезиса инструментальных традиций Средней Азии и Казахстана и ее отражение в симфонической музыке // Вопросы инструментоведения. – С.Пб. : РИИ им. Черкасова, 2000. – Вып. 4. – С. 61–67.
10. *Грица С.* Українські думи – народно-пісенний епос // Українські народні думи / Софія Грица. – К. : НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2007. – С. 9–80.
11. *Даркевич В. П.* Музыканты в искусстве Руси и вещей Боян // «Слово о полке Игореве» и его время. – М. : Наука, 1985. – С. 322–342.

12. Древнетюркский словарь. – Ленинград : Наука, 1969. – 676 с.

13. Етимологічний словник української мови : у 7 т. – К. : Наукова думка, 1985. – Т. II. – 570 с.

14. Эльдарова Э. Саз – музыкальный инструмент азербайджанских ашугов // Музыка стран Азии и Африки. – М. : Музыка, 1969. – Вып. 1. – С. 75–88.

15. Кушпет В. Старцівство. Мандрівні сліпці-музиканти України (XIX – поч. XX ст.). – К. : Темпора, 2007. – 493 с.

16. Лексикон словенороський Памви Беринди / вступ. ст. В. В. Німчука. – К. : Видво АН Української РСР, 1961. – 196 с. + XIX с.

17. Олійник О. Зображення скіфського музиканта на сахнівській пластині // Археологія. – 2003. – № 4. – С. 40–54.

18. Раевский Д. С. Очерки идеологии скифо-сакских племен (опыт реконструкции скифской мифологии) / Д. С. Раевский. – М. : Наука, 1977. – 216 с.

19. Рыбаков Б. Язычество Древней Руси / Б. Рыбаков. – М. : Наука, 1988. – 782 с.

20. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка : в 3 т. – С.Пб., 1983. – Т. 1. – 1 430 с.

21. Торон В. Ладожский рунический документ – свидетель живой истории / Виктор Торон // Мифы и магия индоевропейцев : сб. – М. : Менеджер, 1996. – Вып. 2. – С. 43–57.

22. Фаминцын А. Скоморохи на Руси. Домра и сродные ей инструменты русского народа (балалайка, кобза, бандура, торбан, гитара). – С.Пб. : Алетей, 1995.

23. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. – М. : Прогресс, 1967. – Т. II. – 1 769 с.

24. Финдейзен Н. Очерки по истории музыки в России с древнейших времен до конца XVIII века. – М. ; Ленинград : Гос. изд-во Музсектор, 1928. – 306 с.

25. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – К. : Наукова думка, 1990. – Т. 1. – 585 с.

26. Sachs C. Historia instrumentywu muzycznych / Curt Sachs. – Warszawa : Państwowe wydawnictwo muzyczne, 1975. – 556 s.

27. Słownik języka polskiego : w 3 t. – Warszawa : PWN, 1984. – Т. I. – 995 s.

Примітки

¹ Найранішою з відомих дотепер згадок про інструмент під назвою «кобуз» є згадка з грецького (візантійського) трактату (близько 800 р.).

² За В. Абаєвим, слов'янська група слів має за джерело той самий корінь, який потрапив, на його думку, через грецьке середовище.

³ Ще Страбон згадував кімерійського царя (і одночасно жерця) Коба в Північному Причорномор'ї. Іраномовних кімерійців, які проживали в степах Північного Причорномор'я (тепер – Україна) в XI–VIII ст. до н. е., у VII ст. до н. е. витіснили скіфи. За В. Абаєвим, одне зі значень давньоіранського слова «кара» – «зброя», яке Бейлі пов'язує з індоевропейським «кар», що означає «охоплювати» [див. працю: Абаля В., Историко-этимологический словарь... – с. 615], аналогічне до функції захисту першопредка-Пуруші, іранського Іми, українського козака-Мамає.